

GUSTAVO HUGONI

I. C.

FAUSTUM DIEM VI. ID. MAII QUO ANTE X LUSTRA

SUMMOS IN IURE HONORES ADEPTUS EST

PIE GRATULATUR

GUSTAVUS HAENEL.

INEST LEGIS ROMANAE VISIGOTHORUM PARTICULA CUM CODD. MONAC. ET PHILLIPPS.
IMAGINE LAPIDE EXPRESSA.

MDCCCXXXVIII.

Quod unum maxime semper desiderabam, ut praesens Tibi gratularer diem festum, quo Tibi, Vir Perillustris, industriae, quam per decem lustra in excolenda et libris et institutione iuris prudentia posuisti, iusta praemia undique offeruntur, id cum propter gravissimas caussas facere non possem, nolui tamen committere, ut prorsus Tui immemor viderer. Nam cum quotquot doctrinae accuratioris cultores Te suspiciunt, ut principem, qui novam tractandi iuris viam aperueris, diem illum laetum omni cura et studio celebrare nitantur, mene deceat, quem praeter ceteros Tibi obstrinxisti, deteriorem videri ceteris et in suspicionem neglectae erga Te pietatis venire?

Longum est enumerare beneficia, quae inde ab illo tempore, quo Tu me recepisti inter cives almae academiae Gottingensis, in me Hauboldi literis, immortalis gloriae viri Tibi commendatum, contulisti magna. Mitto, quantos fructus perceperim cum ex scholis Tuis, in quibus admirabili ingenii acumine difficillimos iuris et romani et gallici locos explicabas, tum ex libris Tuis elegantissime scriptis, quibus tanquam parens eius disciplinae, quae versatur in illustranda iuris historia et in indagandis legum antiquarum monumentis, fontes reclusisti ignotos, — sunt mihi illa communia cum innumerabilibus aliis viris — hoc autem non possum non commemorare, quod si non comme-

morarem, ingratus essem, in patriam reverso mihi nunquam auxilium Tuum defuisse. Nam titubantem consilio adiuvisti, errantem revocavisti, de rebus meis desperantem suavissimis verbis erexisti, fessum denique hortatione incitavisti, ut, si quid in literis effecerim, quod quidem non multum esse scio, id tamen, quantulumcunque est, Tibi, Vir Magnifice, inprimis acceptum referam.

Offero igitur Tibi munusculum hoc, Legis Romanae Visigothorum, de qua nonnunquam inter nos disputatum est, editionis, quam paro, specimen, quod etsi magno Tuo nomini impar, tamen ut grati animi testimonium benevole accipias, Tibique persuadeas velim, me, quicquid in me est ingenii, id totum impensurum esse, ut dignus censear Tua disciplina Tuoque amore.

Faxit Deus Optimus Maximus, ut Te incolumem servet, Teque posthac diutissime et lumen academiae Gottingensis esse sinat et bonarum literarum ornamentum.

---

1)AUCTORITAS ALARICI REGIS.2)

IN 3) HOC CORPORE CONTINENTUR LEGES SIVE SPECIES *) IURIS DE THEODOSIANO ET 4) DIVERSIS LIBRIS ELECTAE ET 5), SICUT PRAECEPTUM EST, EXPLANATAE ANNO XXII. 6) REGNANTE DOMINO 7) ALARICO 8) REGE, ORDINANTE VIRO ILLUSTRI GOIARICO 9) COMITE. EXEMPLAR AUCTORITATIS.

COMMONITORIUM TIMOTHEO 10) V. S. COMITI.

1) Habetur Commonitorium in viginti et quinque codicibus: quorum quinque pertinent ad codices primae classis Breviarii Alariciani: Reg. Par. 4404, 4405, 4406, 399[b] (olim Sorbonnae 336) et partim cod. Ottob. 2225; novem ad codices secundae classis: Montispes. H. 136, Reg. Par. 4408, 4410 et Suppl. Lat. 779, Ambros. C. 276, Lugd. Bat. 47, Kelleri, Berolinensis et partim cod. Reg. Par. 4409; undecim ad epitomen, quam edid. Aegidius: Reg. Par. 4409, 4416, 4417, 4626, 4633, 4696, Lugd. Bat. 114, 119, S. Gall. 729, Cod. Alexandr. 991, S. Pauli in Carinthia. Editionum novem praecipue nominandae sunt: a) initio Summarum sive Argumentorum Legum edit. a Petro Aegidio s. l. a. 1517, fol.; b) initio Cod. Theodosiani Par. 1550, 8. (ed. Tilius); c) initio Cod. Theodosiani Lugd. 1566, fol. (ed. Cuiacius); d) initio Cod. Theodosiani Aurelianae Allobrogum 1586, (Lugd. 1593) 4.; e) initio Cod. Theodosiani Paris. 1586 (1607), fol. (ed. Cuiacius); f) initio Cod. Theodosiani Lugd. 1665 fol. (cura Ritteri Lips. 1736, fol.); g) in Collectione Conciliorum Galliae Paris. 1789, fol. (cur. Labat.) col. 689, 690; h) in Iure Civili Anteiustinianeo Berol. 1815, 8. Tom. I. p. 277 (ed. Beck.); i) in libro, cui inscribitur: Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter von Friedrich Carl von Savigny. T. II. ed. I. Heidelberg 1816 p. 37 sqq., ed. II. ibid. 1834 p. 38 sqq. Reliquae editiones factae sunt ad hanc illam priorum editionum. Caroli de Savigny l. c. sententia est, tribus prioribus editionibus parandis tres diversos codices adhibitos esse et tertiae quidem editioni Ranconeti codicem (cf. Cuiac. praef. ad Paulum Paris. 1558, 4. et Schulting. p. 189); praeterea in quarta editione tertiae codicem videri accuratius collatum esse; Gothofredum autem nullo codice usum. Ipse ille ad manum habuit superiores editiones, sed in secunda libri sui editione tres codices adhibuit: Ambrosianum, S. Pauli et Ottobonianum supra nominatos. Iam ego profero diversitates scripturae ex omnibus, quos enumeravi codicibus et ex editionibus, ita tamen brevitatis studiosus, ut codices primae et secundae classis iisdem numeris, quibus in C. Th. editione a me designati sunt, hic quoque designentur, codices autem Summae Aegidianae literis α — γ, ε — μ indicentur. In ipsa Breviarii editione numeri illi necessario mutandi sunt et per totum librum continuo referendi. Commentarium doctissime, ut solet, scripsit Car. de Savigny l. c. p. 40 — 44 (ed. I.) et p. 41 — 45 (ed. II.). 2) Ita (s. *Autoritas*) 11, 27, 29, 37, 38, 43, 54, α — γ, ε — μ, Aeg.; sed in plerisque illorum codicum praemittuntur nonnulla verba. Nam codd. 27, 39, 43 sic incip.: *In Christi Nomine Incipit Liber Legum A. A. R.*; α, β, η — ι, μ, Aeg.: *In Christi Nomine Incipit Praefatio Legum Romanarum* (h. v. deest in codd. η, ϑ, alii ut μ habent *Romanorum*) *A. Alarici Regis* (μ *Salarici*) et add. in nonn. codd. v. *feliciter* aut et *feliciter*. Solus codex ζ *In Xpi Nomine Incipit Liber Legum Auctoritas Alarici Regis ob Aniano collecta.* Cod. 24 *In Hoc Corpore Continetur Tota Lex Romana. Incipit Ex Corpore Theodosiani Commonitorium Adnepoti* (sic!) *Amen.* γ *In Christi Nomine Incipit Liber Legis Auctoritatis Alarici Regis.* Til. *Alarici Gotthorum regis praefatio ἀνεπίγραφος, quam praeposuerat breviario Theod. Cod.* Cui. 1566. Aur. Lugd. Go. et Be. om. *A. Al. R.* Cui. 1586. Lab. pro his habent *Incipit Lex Romana.* Ritterus *Habes hic L. B. Exemplar auctoritatis, quam Alaricus Rex Compilationi Legum suarum praefixit.* Sav. *Alarici Regis Exemplar Auctoritatis.* 3) Seqq. usque *ad V. S. comiti* des. in omnibus fere codicibus et ap. Til. Primum edita sunt in Cui. 1566 e codice Ranconeti. Inventa sunt a me in sex tantum codicibus 10, 18, 27, 39, 43, 44, sed in codd. 27, 39, 43, 44 non solum des. vv. *Exemplar auctoritatis — V. S. comiti*, verum etiam reliqua omnia posita sunt in extremo Commonitorio post vv. *poena constringat.* *) 27 *leges s. mores.* Car. de Savigny l. c. p. 44, not. 30 (ed. I.), p. 46, not. *b* (ed. II.). 4) 10 *vel de div.* 27, 39, 43 *vel diversis.* 5) 10, 27, 39, 43 *vel sicut.* 44 *edictae vel sicut.* 6) 27, 39, 43, 44 *explanari anno XXI.* et 44 *regni.* 7) 10 *domno.* 39, 43, 44 om. *dom.* 8) 39, 43, 44 *Alarici* et om. *rege.* 27 *Alarici.* 9) 10, 18 *inlustre* et 18 *Goriarico.* 27. 39, 43 *vir inluster Gotharico comite.* (Seqq. sunt etiam in cod. 44.) *Feliciter Explt. Tituli Legum Ex Corpore Theodosiani Explanati* (43 om. *Expl.*). 10) 10 *Timotheo Spectabili Comiti.*

Utilitates[11]) populi nostri propitia divinitate[12]) tractantes hoc quoque, quod in legibus videbatur iniquum[13]), meliori deliberatione corrigimus[14]), ut omnis legum Romanarum[15]) et antiqui iuris obscuritas, adhibitis[16]) sacerdotibus ac nobilibus viris[17]), in lucem[18]) intelligentiae melioris deducta resplendeat, et nihil habeatur ambiguum[19]), unde se diuturna aut diversa iurgantium[20]) impugnet obiectio. Quibus omnibus enucleatis[21]) atque in unum[22]) librum prudentium[23]) electione collectis[24]), haec, quae[25]) excerpta sunt[26]) vel clariori interpretatione composita, venerabilium[27]) episcoporum vel electorum provincialium nostrorum roboravit[28]) assensus. Et ideo[29]) subscriptum librum, qui in tabulis habetur collectus[30]), Goiarico comiti[31]) pro distringendis[32]) negotiis nostra iussit clementia destinari, ut iuxta eius[33] seriem universa caussarum sopiatur intentio: nec aliud cuilibet[34]) aut de[35]) legibus aut de iure liceat in disceptationem proponere[36]), nisi quod directi[37]) libri et subscripti viri[38]) spectabilis Aniani manu[39]), sicut iussimus, ordo complectitur[40]). Providere ergo te convenit, ut in foro tuo nulla alia lex neque iuris formula proferri vel[41]) recipi[42]) praesumatur. Quod si factum fortasse[43]) constiterit, aut ad periculum[44]) capitis tui aut ad dispendium tuarum pertinere[45]) noveris facultatum. Hanc vero praeceptionem directis libris iussimus adhaerere[46]), ut universos ordinationis nostrae et disciplina teneat et poena con-

11) Multi codd. *Utilitatis.* 38, ζ *Utilitas populi* et coniuncta sunt haec vv. cum antecedd. *In Christi — Alarici Regis Feliciter* in cod. ζ. Cod. ι *Utilitatem.* 27 *Utilitatis est.* 44 *Utilitates.* 12) γ *devitate.* μ *divitatem.* ζ *pr. addivinitate.* 13) 11, Cui. 1586 *in iure habebatur iniquum.* 9 *in iure habebantur i. meliora.* 29, 37, 38 *in iure habeatur iniq. meliore.* 24 *vid. esse iniquum.* μ *vid. in mulieri deliberationem.* 14) 18 *correximus;* alii *corregimus, corregemur.* Mox nonn. codd. *omnes*, ut Til., aut *omne.* 15) 38, ε, μ *Romanorum.* γ, κ *legum Novellarum.* 16) μ *antiqua iuret obsc. acbitis.* 38 *iuri.* 11, 29 *adebitis.* 18 *adhibitas.* 38 *adeditis.* Vid. supra not. *. Mox nonn. codd. *hac* pro *ac.* 17) Aeg. et nonn. codd. Summae Aeg. om. *viris.* 18) 24 *in legem.* 19) Haec vv. des. ap. Be. 11 *quod et nuper habebatur ambiguum;* ita etiam 29, 37, 38, sed om. v. *quod.* μ *habeat ambuguum.* Antea ε *deducata.* 20) γ, ϑ, κ *iurgantia.* Nonn. codd. *impugnat.* 21) 9 *involutis.* 11, 29, 37, 38 *inoblegatis.* Ceterum 38 *hominibus inobl.* 24 *quibus annibus enucl.* 22) ι *in hunc librum.* 23) Codd. epitom. Aeg. et Aeg. *prudentius.* μ *elationem.* 24 *electionem.* 24) γ *adlectis.* ι *collegimus.* Nonn. codd. *collectus.* 25) Aeg. *nec quae.* ι *haec quoque quae.* 26) 11, 29, 37, 38 *scripta sunt.* γ, ε — ι *excepta sunt* (ι *et cl.*). μ *exercita sunt.* 11 om. *vel.* Mox multi codd. *clariore*, alii *interpretationem.* 27) Aeg. et nonn. codd. eiusd. epit. *venerabili.* 28) Aeg. *roboraverit.* 38, ι, μ *rob. absensus.* Cf. ad h. l. Car. de Savigny l. c. p. 41, not. 21 (I. ed.), p. 42, not. *b.* (II. ed.) 29) In codd. 9 — 11, 24, 29, 37, 38 add. *secundum.* Ceterum 9 *secundum scriptum.* In cod. 38 om. *librum* post *subscr.* 30) 9 — 11, 18, 24, 27, 29, 37 — 39, 43, 44, α — γ, ζ — μ *qui* (24 *quae*) *in thesauris nostris* (37 *vestris.* 27, 39, 43, 44 et codd. epit. Aeg. om. *nostris*) *habetur oblatus* aut *oblatū.* (37 *oblatos.* λ *oblatum.* ε *qui in sacris habentur obl.*) In 9—11 29, 37, 38, α, ε, η, ϑ, ι post *oblatus* add. *librum* et in cod. 24 *librus.* Aeg. *qui in thesauris habetur, oblatū Goiarici.* Vid. not. 32. Mihi videtur *thesauris* vera scriptura. 31) 9 — 11, 18, 24, 27, 29, 37 — 39, 43, 44 *tibi* pro *Goiarico comiti.* μ *eo arici.* (Sav. *Eoarico.*) ϑ *Gogariaco comitis.* Nonn. codd. *comite.* α *comites.* V. *tibi*, modo id recte se habet, referendum est ad Timotheum. 32) 9 *discingendis.* 10, 18, 24 *distinguendis.* 11, 29, 37, 38, ι *discutiendis* s. *discutientis.* β *distr. necessariis nostrae.* Totus locus ita legitur in m. Cui. 1566 *in thesauris nostris habetur oblatū tibi pro;* in m. Anr. Lugd., Go. *qui in thesauris nostris habetur oblatum tibi pro* et in m. Cui. 1586 *qui in thesauris nostris habetur oblatū tibi pro discutiendis.* 33) ϑ, κ add. *ordinem longissimum.* 24 *nostras i. destinare* (*destinare* complures codd.) *et iuxta.* Mox nonn. codd. *sapiatur.* 44, Aeg. et codd. epit. Aeg. *universarum*, sed η om. *universarum — aliud.* 34) 9 — 11, 18, 24, 27, 29, 38, 39, 43, Aeg. et eius epit. codd. *cuicunque*, sed ϑ *sapiatur int. Ut nullus contra alium iudicet legem. Nec aliud cuicunque.* μ *aliut cūque.* In cod. 37 inde a v. *cuicunque* tritura pars reliqua Commonitorii periit. 35) Nonn. codd. om. *de.* μ *leg. audeiuret lic.* Vid. supra not. *. 36) Nonn. codd. *disceptatione.* 18 *deceptatione.* Alii codd. *proponi.* μ *disceptationem ponere.* Aeg. *disceptatione praeponere.* 37) 11, 29, 38 *relicti.* μ *recti.* η, ϑ, ι *directo libro.* 38) α, γ, ε, ζ, η, κ, λ, μ *suprascripti v.* γ, κ *suprascripti libri.* Aeg. β, ϑ, ι *infrascripti.* 39) Multi codd. *exspectabilis* et *Anniani.* 24 *subscriptionem v. illustris Aniani.* 38 *manus.* Cf. Car. de Savigny l. c. p. 42, not. 25 (ed. I.), p. 43, not. *f* (ed. II.). 40) 9 *complectetur.* μ *compleatur.* Mox nonn. codd. om. *te.* 41) 38 *proferre aut.* ε *p̄ferri.* Nonn. codd. *prof. aut rec.* Vid. supra not. *. 42) Nonn. codd. *recipe* s. *recepi.* ε *praesumebatur.* 43) 10 *Q. fact. fort. si.* 11 *Quod si facti forte.* 18 *Q. factum si f.* α *forsitasse.* γ *forsitan.* 44) 9 *tum ad per.* 24 *ut ad per.* ϑ *aut de periculo et* η *capitis sui.* 11 om. *ad* post *aut.* 45) *pertinere* add. in codd. 10, 18, 24; deest in rell. codd. et in edd. Mox μ *praeceptio nec*, alii codd. *praeceptione.* 46) Restitui *adhaerere* ex codd., quorum nullus habet *cohaerere*, quod edd. proferunt; Aeg. nobis assentitur. κ om. *adhaerere.* Nonn. codd. *universis, universus, constringit, constringet.* 24 *Hanc ergo p̄ceptionis directi libri secuti iussimus adhaerere ut universus ordinatione n. e. d. teniat et poena.*

PROLOGUS BREVIARII INEDITI QUOD FECIT MONACHUS IGNOTUS*).

Quisquis oportuna vacatione minime perfruitur aut capacitate sensus vel prudentia plene imbutus non invenitur, ut iura librorum[1]), id est leges Romanorum plenissime perscrutentur[2]), hoc quod a nobis parvum[3]) volumen, quasi de magnis silvis surculum absciasum videtur integre perlegi non aborreat[4]), et videbitur[5]) sibi non parvum in huius operis brevitatis[6]) inesse compendium, dum sublatis pragmaticis vel longissimis assertiunibus et[7]) tamen omnes eorum[8]) definiciones in hac nostra reperiantur scedula. Volumus etiam omnia capitula legis huius integra admonitiona contexere, ut si qua[9]) aliqua requirenda sunt, absque mora de hoc Breviario*) nostro possis[10]) in auctorem volum̄ transire[11]). Dignum videtur, ut hoc[12]) nostra exemplaria quasi edita subolis suae matris[13]) imitetur: Et si cui haec forte, quae a nobis sunt quasi inchiridium adstricta, displicuerint[14]), aut ad plenissimum iuris[15]) convertat laborem, aut si excerpta ei placuerint ipse propria manu ut liber[16]) adscribat et tunc[17]) nobis inputet inprudenter et in vacuum[18]) laborasse, cum ipse ex suo labore confecerit[19]). Et tamen ego non ingenii mei fretus[20]) aut temeritate propria haec scribenda arripui, sed obedientiam abbatis mei[21]) obsecutus etsi ignaviter, tamen ut potui adimplere curavi.

*) Pro *Auctoritate Alarici Regis* posuit Monachus hunc Prologum, de quo cf. Car. de Savigny l. c. p. 59, not. 56 (ed. I.), p. 61, not. *f* (ed. II.). Eum Gothofredus edidit in Proleg. C. Th. p. CXCIV. (Ritter p. CCXXIV.) et partim descripserunt ex Go. Conradi in Parerg. p. 100, Spangenberg in libro, cui inscribitur: Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft, T. V. p. 293. Exstat prologus in solo cod. Reg. Par. 4419, quo an Go. usus sit, iure dubitari potest, propter magnam diversitatem scripturae. Quum idem Breviarium habeatur in codd. Reg. Par. 4403b et Phillippico 1735 (olim Claramontano), fortasse Go. — codicem alterutrum adhibuit, illa aetate integrum, nostra mutilum ab initio. 1) Go. *Romanorum*. 2) Go. *perscrutetur*. 3) Go. *plenum*. 4) Go. *absc*. (om. *videtur*) *integre perlegere non abhorreat*. 5) Go. *videbit*, recte. 6) Go. *brevitate*, recte. Spangenb. om. *inesse*, err. 7) Go. om. *et*, recte. 8) Go. *earum*. Idem mox *schedula*. 9) Go. *quando*. *) Car. de Savigny l. c. p. 44, not. 23 (I. ed.), p. 45, not. *i* (ed. II.). 10) Spangenb. *possis nostro*, err. 11) Go. *voluminis tr.* Hucusque Conradi et Spangenb. 12) Go. *haec*, recte. 13) Go. *ut haec n. e. q. e. suboles suam matrem*, recte. 14) Go. *in enchiridium adscripta, displiceant*. 15) Go. add. *se*. 16) Go. *ut libet*, recte. 17) Go. *et hoc*. 18) Go. *in vanum*, recte. 19) Go. *conferet*. 20) Go. *et tamen nec ego ingenii vi fretus*. 21) Go. *obedientia abbati meo*.

EPITOME INEDITA COD. REG. PAR. SUPPL. LAT. 215*).

In Nomine Sanctae Trinitatis. Incip̄. Scaedule Legis Romana, quae ideo Scintilla vocatur, quia sicut modeca scintilla legis ignis lumen magnum nutrita ministrat, ita haec diligentius perscrutata multam intellegentiam legentibus praebet. Est enim capitolatio declarata, causas ostendens sub titulo*).

*) Sequitur continuo cod. Theodosianus, omisso Commonitorio.

stringat[47]). *Anianus vir spectabilis*[48]) *ex praeceptione D. N. gloriosissimi*[49]) *Alarici regis hunc codicem de Theodosiani*[50]) *legibus atque sententiis*[51]) *iuris vel diversis libris electum Aduris anno XXII. eo regnante edidi atque subscripsi.*[52]) *Recognovimus. Dat. sub die IV. Non. Feb. anno XXII. Alarici regis Tolosae. Et iterum anno XX. regnante Karolo, rege Francorum et Longobardorum, et patricio Romanorum.*

47) Subscriptio deest in codd. 11, 24, 37, 39, 43, 44, pars autem subscriptionis usque ad v. *Recognovimus* in codd. 9, 29, 38 et usque ad v. *electum* in codd. 10, 18; extrema denique pars subscr. inde a vv. *Et iterum* ap. Til. Aeg. et in omnibus codicibus. Vid. not. 52. Dicendum est praeterea hanc subscr. solam, reliquis omm., in tribus codicibus haberi in fine totius Breviarii Alar., in cod. 17 post enumerationem regum Francorum, in cod. 23 et in cod. Phill. 1735, in quo est breviarium monachi nescio cuius ineditum. Eodem loco invenit Sirmondus (Opp. T. IV. p. 266) hanc subscr. in duobus codicibus, in suo quidem et in codice, quem dicit Reg. Bibl. 1097 fuisse. In cod. ι subscriptio praeposita est ipsis Commonitorii vv. statim post vv. *In Christi nomine — Alarici Regis.* Vid. supra not. 3 et Car. de Savigny l. c. p. 39, not. 19, p. 43, not. 26 (I. ed.), et p. 41, not. *v*, et p. 44, not. *g* (II. ed.) et praeterea p. 40, not. 20, p. 42, not. 22 (ed. I.), p. 41, not. *a*, p. 42, not. c (II. ed.). 48) 17, 28 *scolasticus*; in m. Aur. Lugd. *exspectabilis.* 49) Til. om. *D. N. gloriosissimi.* Aeg. eiusque epit. codd. (om. *D. N.*) *gloriosi*, sed β om. *gloriosi.* Ceterum ε *exceptione* et μ *exceptionem.* Seqq. ita scripta sunt ap. Sirmond. *regis Alarici, ordinante viro magnifico et illustri Goiarico comite hunc codicem legum secundum Authenticum subscriptum vel in thesauris editum subscripsi et edidi sub die III. Non. Febr. a. XXII. regnante dom. nostro Alarico rege.* Similiter codd. 17 et 28, sed tamen his diversitatibus *regis — legum iuris s. auth. scriptum* (28, 1735 *subscriptum*) *v. in th. traditum s. et dedi sub die* (sec. Sav. 17 om. *sub die* 1735 om. III.) *IV Nonas* etc. 1735 om. *regnante.* Idem *Alarici regis Deo Gracias Amen.* 50) κ *teodosianis.* 51) α, β, Aeg. *speciebus*; reli. codd. epit. Aeg. *species*, praeter γ, qui *specie.* Mox θ *electus.* Vid. supra not. *. 52) κ, Aeg. Lugd. *edidit atque subscripsit.* Seqq. des. in codd. epit. Aeg., ap. Aeg. Til., sed add. in nonn. codd. *explicit* aut, ut in codd. λ, μ, *explicit praefatio.* Denique pro tota subscr. haec sola vv. ponuntur in codd. 9, 10, 18, 29, 38 et in cod. 9 quidam *Dat. s. die III Nonas Februarias anno XXII tholose regnante alarico rege*; in codd. 10, 18 *Recognovim. Dat. IV. Non. Febr. anno XX scdo Alarici Regis Tolosae*; in 29 *Dat. sub die IV. Non. Febr. anno XXII regnante Alarici rege Tolose. Expl.* et in cod. 38 *Dat. — Alaricis* (om. *regis*) *Tolosa. Explicit Commonitorius.* Car. de Savigny l. c. p. 41, not. 23 (ed. I.), p. 42, not. *d* (ed. II.). Ergo vv. *Et iterum — Romanorum* des. in omnibus, quos vidi codicibus et in edd. Aeg. Til. Lab., et desideratur adhuc Rauconeti codex.

INCIPIUNT TITULI (CAPITULA) DE LIBRO LEGUM EXPLANATI.

INCIPIUNT TITULI (CAPITULA) DE LIBRO PRIMO THEODOSII (EX CORPORE THEODOSIANI) EXPLANATI.[1])

LIBER I.

Tit. I. De constitutionibus principum et edictis, hoc est, si auctoritas fuerit prolata, sub die et consule sit; — hoc est, ut quaecunque leges sine die et consule fuerint prolatae, non valeant[2]).

— II. De diversis rescriptis, hoc est, ut falsa suggestio non valeat[3]); — hoc est, si auctoritas fuerit prolata et causa non dicatur, non valeat.

— III. De mandatis principum, hoc est, si aliquis cum mandatis dominorum se asserat venire secretis, nemini[4]) quicquam credatur, nisi certis scriptis probaverit esse credendum[5]).

— IV. De responsis prudentum, hoc est, quorum iuris conditorum leges datae valeant[6]).

— V. De officio praefectorum praetorio, hoc est, ut contra iudicium quis non facile veniat; — hoc est, ut c. i. q. n. facile, id est leve non veniat. Quod si fecerit, medietatem bonorum eius fiscus habeat[7]).

— VI. De officio rectoris provinciae, hoc est, ut caussas publice discutiant[8]).

— VII. De officio iudicum civilium, hoc est, ut honorati ex curiae corpore, si in lite sunt constituti, cum iudice non resideant, nec litigatores iudicem meridianis horis salutent[9]).

— VIII. De officio iudicum militarium, hoc est, ut nulli in civilibus caussis militaris tuitio[10]) vel exsecutio deputetur[11]).

— IX. De officio iudicum omnium, hoc est, ne matronam vel pupillos sive aegrotos per exsecutionem abstrahi liceat[12]).

— X. De defensoribus civitatum, hoc est, ut sine electione civium nemo ordinetur et nemo innocentem condemnare aut verberare praesumat[13]).

— XI. De assessoribus, domesticis et cancellariis, hoc est, ut quaecunque militans acquisierit sibi extra partem vindicet et ut nullus iudicum de alia provincia cancellarium sibi coniungat[14]); — id est, ut quicunque m. a. s. e. p. vindicet. Hic et de rapina dicit[15]).

EXPLICIUNT TITULI (CAPITULA) LIBRI PRIMI.

1) Explanationis titulorum, cuius specimen hic editur, duae sunt classes, quarum neutra edita est. Primae classis est, quam exhibent codices Reg. Par. 4409, 4412, 4414, 4415, Ambros. C. 276, Bernensis, Vat. Reg. Suec. 1048, Montispes. H. 136; alterius codd. Reg. Par. 4403, 4404, 4405, 4410, Vat. Alex. 982, Car. de Savigny. Neque tamen omnibus titulis duplex explanatio adscripta est, neque librarii ubique sibi constant. Nam sicut tituli sunt, a quibus omnis explanatio abest, ita alii unam tantum aut non eius classis explanationem habent, ad quam codex pertinet; alii haud raro eiusdem classis explanationem magna diversitate continent. Ab utraque classe hic illic differt cod. Reg. Suppl. Lat. 215, ex quo tertiam classem constituissem, si discrepantia crebrior esset. Omnis autem illa explanationum diversitas exinde nata est, quod multae earum, mutatis mutandis, formatae sunt ex Interpretationis verbis, aliae maxime secundae classis fictae ab ipsis explanatoribus, sed habita ratione tituli aut legis, denique nonnunquam adhibita est illa epitome legis Romanae Visigothorum, quae ab editore nomen Summa Aegidiana ducit. Quod ad verba attinet, quae a librariis explanationibus praefixa sunt, ea quae supra edidi, plerisque communia sunt, etsi in nonnullis nihil dicitur, nisi: *Incipiunt Capitula s. Tituli*, aut *Incipiunt Capitula s. Tituli Theodosiani*; inscribitur etiam, ut in Cod. Reg. Par. Suppl. Lat. 215 *Capitula ex Lege Romana*. In edenda explanatione id consilii sequar, ut eam, quae primae classis sit, primo loco ponam, alteram secundo loco, singularum deinde explanationum fontem, ubi fieri potest, indicem, denique diversitatem scripturae sed graviorem tantummodo in annotatione describam, quum, ut omnem nominem, non magni sit momenti. Ut vero explanationem, quam primo loco posui, primae classi tribuerem, id caussae fuit, quod crebrior et uberior est explanatione secundae classis, quae in compluribus titulis desideratur, sed, ut plerumque brevior, prima antiquior videtur esse. — Car. de Savigny l. c. p. 54, not. *a* (ed. II.). 2) Interpr. c. 1 h. t. 3) Interpr. c. 3 (C. Th. c. 6) h. t. 4) Expl. II. cl. *minime*. 5) Interpr. c. un. h. t. 6) Interpr. c. un. (C. Th. c. 3) h. t. Cf. Summa Aegid. In nonn. codd. ex Interpr. add. *Papiani Paulli — Marcelli*. 7) Interpr. c. un. (C. Th. c. 3) h. t. 8) Summa Aeg. 9) Interpr. c. un. h. t. 10) Nonn. codd. *militare studium*. 11) Interpr. c. un. h. t. 12) Interpr. c. 1 et 2 h. t. Summa Aeg. 13) Interpr. c. 1 et 2 h. t. 14) Interpr. c. 2 et 3 h. t. Summa Aeg. 15) Ex cod. Reg. Par. Suppl. Lat. 215.

LEX ROM. VISIG.

Tit. XIX[1]. *(Lib. III.)*

3. *Idem A. Felici.* Quoniam per negligentiam seu proditionem tutorum et curatorum possessiones iuris emphyteutici, vitio intercedente commissi, e minorum fortunis avelluntur, placet, ut tutor curatorve, cuius officio manente possessio minoris iuris emphyteutici praerogativam, commissi offensa, perdiderit, tantum de facultatibus propriis, censura imminente, minoribus restituat, quanto rem valere potuisse constabit. *Dat. XIV. Kal. Maii Constantinopoli, Dalmatio et Zenophilo Coss.* (333).

INTERPRETATIO. *Si forte cesserit, ut minores possessionem iuris emphyteutici, hoc est, quod ex fisci bonis parentes eorum habere meruerant, sub qualibet praestatione tenuerint, et hoc per negligentiam sive proditionem tutoris aut imminutum fuerit aut certe sublatum, quicquid perierit, a tutore vel curatore esse reddendum.*

4. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Eutychiano Pf. P.* Tutores eodem momento, quo fuerint ordinati, mox adeant cognitores, ut praesentibus primatibus, defensore, officiis etiam publicis, inventario solenniter facto, omne aurum argentumque, et quicquid vetustate temporis non

1) Anteriorum fontium nullus a me nominabitur, nisi is, quo usi sunt Visigothi, contra non omittam indicare, si qui locus Br. Al. in posteriores fontes transiit. Editiones non commemorabo, modo ne ex interiectis titulis aut legibus diversitas numerorum nata sit. — c. 3. C. Th. c. ? W. H. c. 5. Integra cum interpr. exstat in codd. 6 — 10, 12 — 19, 21. Omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 37; inscr. et textus in codd. 24, 30 — 35, 39, 43, 44; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27 — 29, 36, 38, 40, 42. — c. 4. C. Th. c. ? W. H. c. 6. Integra cum interpr. exstat in codd. 6 — 10, 12 — 14, 16 — 19, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 37, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30 — 32, 35, 39, 43, 44; subscr. et textus in cod. 25; solus textus om. in codd. 26 — 29, 33, 34, 36, 38, 40, 42; sola interpr. in cod. 15.

AEG.*)

Si per negligentiam tutoris possessio iuris emphyteutici minoribus aufertur[1], quicquid eis sublatum fuerit, a tutore reddendum est.

Ut tutor adhibitis bonis viris[2]) cum iudice quicquid invenit omnia describat. Si quid in pecunia vel argento invenerit sub sigillo recondat, mobilia vendat et aut agros comparet aut pecuniam servet[3]).

*) Car. de Savigny l. c. p. 57 (ed. I.), p. 59 (ed. II.). 1) γ *possessiones — auferuntur.* Aeg. *possessio — auferuntur.* 2) Aeg. *iuris.* 3) Aeg. *pecunia servetur.*

EPIT. LONGOBARD.*)

Item alia Interpr.[1]) Si ad illos[2]), qui in[3]) minore aetate sunt, aliquid de facultate aut quod eorum parentes habere debuerant[4]), si[5]) per negligentiam de suos tutores perdiderint, hoc totum sui tutores vel[6]) curatores de suo proprio eis reddant.

Item alia Interpr. Ubi tutores res parvulorum receperint ad gobernandum de omnem illorum facultatem scripta facta et salva ambas[7]) partes habere debent, quantum ipsi tutores reciperint et alia tale scripta rectores loci illius facere debent ad illos tutores, ut si talis res est, quae non

*) Car. de Savigny l. c. T. I. p. 363 sqq. T. II. p. 60 (ed. I.); T. I. p. 426 sqq. T. II. p. 61 (II. ed.). 1) Corruptelas huius epit. non sustuli, ne mutaretur indoles eius. Ex codd. et ex Canc. annotavi graviores tantummodo diversitates neque rationem habui Walteri editionis ex Canc. descriptae. 2) In cod. Piperino (s. Favariensi) add. *parvulos.* 3) Ex Piper. 4) S. Gall. *debuerint.* 5) Pip. add. *hoc.* 6) Canc. et et mox *reddat.* 7) S. Gall. Piper. *ambe.*

BREVIARIUM MONACHI *).	EPIT. COD. REG. PAR. SUPPL. LAT. 215.	EPIT. GUELFERBYT.*)	EPIT. COD. LUGD. 303.*)
	Deest.	III. Si rem fiscale, quam pater meruit, si minorem ablatū est, tutor de suo restituat.	
Si forte cesserit[1]), ut minores possessiones iuris emphyteutici[2]), hoc est, quod ex fisci bonis vel ecclesiae parentes eorum habuerunt aub qualibet praestatione et per negligentiam tutoris vel curatoris amiserint, ipsi de suis facultatibus restituant damna pupillorum.			III. Ut si per negligentiam tutoris minoribus, quod ex fisci bonis parentes eorum sub qualibet praestatione habere meruerant, imminutum aut sublatum fuerit, quicquid illis deperiit, quod iisdem tutor vel curator reddere debeat.
		IIII. Tutur electus inventarium facere et de rebus inventis quid agere debit ut usuram amplius proficiat.	IIII. Ut cum ad tutelam quis accesaerit continuo adbibitis cognitoribus e pupilli bonis inventarium conscribere debeat solenniter et quicquid in substantia pupilli vetustate non mutatur, iudicum vel senatorum vel officio-
		EXPLC. TEUD. LIB. III.	

*) Car. de Savigny l. c. p. 59 (ed. I.), p. 61 (II. ed.). 1) Cod. Reg. Par. 4419 *excesserit*. 2) Phill. 1735 *iuris hoc est beneficium, hoc est quod ex*. Cod. Reg. Par. 4403b consentit cum cod. 4419.

*) Neque huius epit. naevos tollere volui, praesertim cum eius unus tantum codex habeatur. Car. de Savigny l. c. T. II. p. 59 et T. IV. 471 (ed. I.), T. II. p. 60 (ed. II.).

*) Cf. ea, quae de hac epit. dixi in libro, cui inscr.: Zeitschrift für schichtliche Rechtswissenschaft, T. VIII. p. 361 sqq.

mutatur, si in pupilli substantia reperiatur, iudicum ac senatorum, officiorum etiam publicorum inustum signaculis, in tutissima, publicae auctoritate sententiae, sine spe aliqua usurarum, custodia collocetur; non prius qualibet occasione mutandum, quam adultus, legitimam ingressus aetatem, non tam litibus vacare incipiat, quam integro se mox gaudeat patrimonio restitutum. §. 1. Et quoniam etiam mediocris pensanda fortuna est, si cui forte in hereditate mobilia tantum, non etiam immobilia relinquantur, nec aliqui fundorum reditus supputentur, ex quibus vel familia pupilli sustentari valeat vel pupillus, ex mobilibus aut praedia idonea comparentur, aut, si forte, ut assolet, idonea non potuerint inveniri, iuxta antiqui iuris formam usurarum crescat accessio; ut et hic, unde fundorum reditus non sperantur, ex incremento rei mobilis minoris necessitas adiuvetur, et ibi sine periculo tutoris usurae penitus non petantur. *Dat. VI. Kal. Mart. Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

Interpretatio. *Mox ad tutelam quis accesserit, adhibitis continuo primatibus civitatis vel defensore cum officio suo, suscepta pupilli bona facto rerum conscribat inventario: et si quid erit in pecunia vel argento, vel quae non possunt vetustate perire, praedictorum annulis obsignata reponat, et nulla occasione minuatur, neque id pupillo, dum in annis minoribus fuerit, pro litibus aut aliis caussis noverint committendum, sed usque ad perfectam aetatem omni integritate servetur: in reliquis rebus proficiente diligentia. Nam si minores eius sunt facultates, ut non sit patrimonium illis, et tantummodo substantia in rebus mobilibus invenitur, sciant tutores sibi esse permissum, ut vendere praesumant mobilia et agros comparare, ut minoribus in ea parte prospiciant; si vero non est eiusmodi substantia, unde praedium comparetur, hanc iubentur habere diligentiam, ut pecunia colligatur, et compendiis usurarum aut quibuslibet aliis rebus commodum pupillis acquirant; aut si forte tenuitas substantiae erit, exinde salva re pupillis substantia ministretur; et si ita egerint, a tutore pupillus non erit quaesiturus usuram.*

perit[8]), quod homo plurimum tempus servare possit, hoc est, quomodo de auro aut de argento talis pecunia omnia in unum collegatur et reponatur et de anulos ipsorum bonorum hominum aegelletur; ut nulla talis necessitas nec talis causa veniat, quod de hoc ipsi tutores expendere debeant; sed omnia salvum sit usque[9]) ad legitimum tempus etatis parvulorum. Nam quod si alia talis pecuniam mobilis est, quod[10]) sic servare homo non possit, ipsi tutores eam vendant[11]), et agros exinde ad ipsos parvulos comparent. Et quod si talis pecunia non est, unde hoc facere[12]) possint, in quantum est illud laborent et ipsos parvulos nutriant[13]) et sic eos gobernent, ut omnia sine ipsorum parvulorum damnum sit[14]), nec ipsi parvuli postea ad suos tutores de ipsa parva pecunia, unde eos vix nutrire possunt, usuras[15]) requirant.

EXPLICIT THEOD. LIB. III.

8) Canc. S. Gall. *qui n. perct.* 9) Canc. *ut, sed em. usque.* 10) Pip. *quem.* 11) Pip. *vendere debeant.* S. Gall. *vindant.* Mox Canr. *pecuniam.* 12) Pip. add. *non.* 13) Canc. *nutricant.* 14) Canc. *damnum. Sed.* Etiam Pip. *sed.* 15) Canc. S. Gall. add. *non.* S. Gall. *querant.*

BREVIARIUM MONACHI.	EPIT. COD. REG. PAR. SUPPL. LAT. 215.	EPIT. GUELFERBYT.	EPIT. COD. LUGD. 303.
			rum publicorum annulis obsignatum reponere usque ad pupilli perfectam aetatem; et si non sit patrimonium illis sed tantummodo substantia in rebus mobilibus, quod habet tutor potestatem mobilia eorum vendere agrosque eis exinde comparare etc.
Mox ad tutelam quis accesserit adbibitis primatibus civitatis et defensore pupilli bona conscribat inventario et pecuniam vel ea quae vetustate non pereunt, praedictorum annulis subsignata reponat, quae pro nulla causa minuantur, usque ad perfectam aetatem pupilli, in reliquis rebus proficiente diligentia. Nam si patrimonium illis non fuerit, substantia in rebus mobilibus, auctori permittitur vendere et agros comparare. Si vero non est eiusmodi substantia, pecunia colligatur et commodum pupillis adquirat. Si forte tenuitas substantiae erit, inde salva re pupillis substantia ministretur, et si ita egerint, a tutore pupillus non erit quaesiturus usuram. *Dat. VI. K. mar. arcadio IIII. et theodosio III. aa. Cons.*			

CODICIS THEODOSIANI
LIBER QUARTUS[1]).

1) Ap. Sich. sequitur iudex titulorum h. libri. Is raro in codicibus h. l. invenitur.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI IV.

I. De credicione vel bonorum possessione vel[1]) post mortem patris.
II. Unde liberi, item alia eiusdem.
III. De muliere si post mortem viri pregnans[2]) remanserit.
IIII. De testamentis et codecellis[3]).
V. De litigiosis.
VI. De naturalibus filiis et matribus eorum, id est de legitimis vel non legitimis.
VII. De manumissionibus in ecclesia[4]).
VIII. De liberali caussa.
VIIII. De his, qui a non domino[5]) manumissi sunt.
X. De libertis et eorum liberis[6]).
XI. De vectigalibus commissis.
XII. De re fiscale V annos possessa.
XIII. De re iudicata.
XIIII. De sententiis ex periculis recitandis[7]).
XV. De fructibus et lites expensis.
XVI. De usuris rei iudicatae.
XVII. De debito redicione.
XVIII. De res qui usque ad mortem suam tenet.
XVIIII. De vi iudicum[8]).
XX. Utrum vi[9]).

INCIPIT LIBER IV.

1) Canc. *et* utroque loco. 2) Canc. S. Gall. *prigna.* 3) Canc. add. *Idem de legitimis et non legitimis.* 4) Canc. *ecclesiis.* 5) Ita S. Gall.; Piper. *non a divo.* Canc. *a non a dom. suo m. s.* 6) S. Gall. *liberatis.* 7) Canc. *recedanda.* 8) Canc. *De vim iudicum.* 9) Canc. *Utrum vim.*

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI IV.

I. De cretione vel bonorum possessione.
II. Unde liberi.
III. De Carboniano edicto.
IIII. De testamentis et codicillis.
V. De religiosis (sic), hoc est de re in lite posita.
VI. De naturalibus filiis et liberis eorum.
VII. De manumissionibus in ecclesia.
VIII. De liberali caussa.
VIIII. De his qui a non domino manumissi sunt.
X. De libertis et eorum liberis.
XI. De vectigalibus et commissis.
XII. De actionibus certo tempore finiendis.
XIII. De quinquennii praescriptione.
XIIII. De re iudicata, hoc est ut sui iudicis sententiam quisque teneat.
XV. De sententiis ex periculo recitandis.
XVI. De fructibus et litis expensis.
XVII. De usuris rei iudicatae.
XVIII. Quibus bonis ex L. Julia cedere possunt.
XIX. Quorum bonorum, hoc est de reddenda hereditate.
XX. Unde vi, hoc est de re absente domino invasa.
XXI. De utrum vi, hoc est si colonus ad alium fugerit dominum.

INCIPIT LIBER IV. THEODOSIANUS.

INCIPIT LIBER IV.

Habet aera et tit. XXI, leges XXXVIII.

I. Infans, qui necdum fari potest, hereditatem sibi debitam capiat[1]). Filia quae tempore nuptiarum percepit divisionem, si cum fratribus postea partiri in reliqua patris parte voluerit, quod a patre primum percepit, repraesentet[2]).

II. Mulier, quae praegnans morte mariti resederit, a parentibus custodiatur[3]). Observandum, quod moriens per testamentum, codicillum, epistolas deliberaverit[4]). Moriens si principi aut propinquis aut amicis eius per codicillum aut epistolas aliquid relinquit, non valere dum moritur[5]). Quicunque si in testamento plus consuetum numerum testium scribat, testamentum non idcirco infirmum[6]). Testamentum apud curiam gestorum allegatione muniendum, apud principem minime[7]). Ex imperfecto testamento ultimaque voluntate morientis falso testificandum[8]). Post mortem non praestandum testamento assensum ante decennium scripto[9]). Vindicandam hereditatem tam testamento quam nuncupatione et codicillis si a testatore heredipeta haec perceperit[10]).

III. Rem in lite positam nec vendere nec donare licere[11]). Habens legitimos filios naturalibus unciam possessionis relinquat[12]). Non passim et sine lege matres cum naturalibus filiis in dominio rei mobilis et immobilis confirmari[13]). Servos absolutos sub praesentia sacerdotum cives romanos fieri. Clericis absque praesentia sacerdotum servos manumittere concessum[14]). In libertate positum non statim servitio publico absque iudicio addici, sed per ordinem auditus cum libertatem suam legibus firmaverit. Absolutus a pulsante mancipiorum numero insuper donetur. Audientia et locus reclamandi minoribus venditis conceditur[15]). Illis qui XXV annos nati se vendi consenserint, denegatur maternam conditionem natos sequi et per id etiam liberis patribus natos in servitute teneri[16]). Conceditur XX annos natis, si publice in libertatem duraverint, absque assertore contra petitores, quod libertati convenit, per se ipsos exsequi[17]).

IIII. Mancipium alienum non manumittere quis praesumat; si id sub praesentia principis vel in ecclesia fecerit, duo mancipia eiusdem aetatis et sexus reddi lege cogitur[18]). Libertos ingratos rursus sub imperia ditionemque patronorum lex mittit[19]).

V. Mercatorem provincialem in exactione non gravandum, eumque, qui plus quam praeceptum est, exegerit, periculo capitis damnandum[20]). Tricennium pupillis, quamdiu sub tutoribus agunt, non imputandum[21]). Lege consulitur possessori fiscalium rerum, si per quinquennium earum rerum assiduus possessor probatur[22]).

VI. Sui iudicis sententia quicunque litigator teneatur[23]). Observandum iudicibus, quatenus sententia deliberata constitutis partibus recitetur[24]). Non immutetur caussa sub praesentibus partibus ordinata[25]).

VII. In iudicio superatus rei alterius possessor rem cum fructibus a tempore pervasionis cogitur exsolvere[26]). Finito iudicio[27]) inter partes postea sub repetitione sumptuum actio neque scriptio conceditur[28]). Transactis duobus mensibus post emissum iudicium debitor[29]) si pecuniam non impleverit, centesima debiti usque in diem solutionis super imponitur, de capitalique debito post iudicium duplae, ante iudicium simplae usurae mandantur[30]). Arctatur debitor ad eadem solvenda, quae debuerit, nisi sua periisse probet aut in naufragio aut incendio aut latrocinio[31]).

VIII. Cavetur in cessione[32]) sufficere solam voluntatis professionem[33]). Quae in ultimam usque diem defuncti possessio vindicat heredibus consignanda virumque ab intestatae uxoris bonis superstitibus sanguineis extraneum reddendum[34]). Iudicibus indicitur, ne cui praesumptori absentibus dominis res eorum patiantur invadere[35]). Graviter feriuntur, vel qui dominum a possessione sine publica actione turbaverit, vel qui iudicis ordinatione suppressa, dicens, se iudicium habere, alienam possessionem pervaserit et qui pupillis intulerit, exiliatur[36]). Talis res domino restituitur, qualis noscitur ante iudicium pervasa; insuper pervasor prius negotium amittit[37]). Absentibus indulgetur, ut quicquid sublatum a qualibet persona eis fuerit, amicis vel servis, ut iudicem interpellaverint, reddi[38]). Non licere quocunque modo possessionem absenti cuicumque auferri[39]). Agere posse quamlibet personam ad recipiendum momentum intra anni spatium, sed non valere actionem contra aetatem minorem, cum legitima persona non sit[40]). Fugitivos colonos primum momenti beneficio recipiendos, inde de eorum origine agitandum[41]).

1) Tit. I, c. 1. 2) Tit. II, c. 1. 3) Tit. III, c. 1. 4) Tit. IV, c. 1. 5) c. 2 eod. 6) c. 3 eod. 7) c. 4 eod. 8) c. 5 eod. 9) c. 6 eod. 10) c. 7 eod. 11) Tit. V, c. 1. 12) Tit. VI, c. 1 (C. Th. c. 4). 13) c. 2 eod. (C. Th. c. 8). 14) Tit. VII, c. 1. 15) Tit. VIII, c. 1 (C. Th. c. 5). 16) c. 2 eod. (C. Th. c. 6). 17) c. ult. eod. 18) Tit. IX, c. 1. 19) Tit. X, c. 1. Cod. *patronum.* 20) Tit. XI (XII), c. 1. 21) Tit. XII s. XIII (C. Th. XIV), c. 1. Cod. *importandum.* 22) Tit. XIII s. XIV (C. Th. XV), c. 1. 23) Tit. XIV s. XV (C. Th. XVI), c. 1 (C. Th. c. 2). 24) Tit. XV s. XVI (C. Th. XVII), c. 1 (C. Th. c. 2). 25) c. 2 (C. Th. c. 5) eod. 26) Tit. XVI s. XVII (C. Th. XVIII), c. 1. 27) Cod. *finitum debitum.* 28) c. 2 eod. 29) Cod. *debitoris.* 30) Tit. XVII s. XVIII (C. Th. XIX), c. 1. 31) Tit. XVIII s. XIX (C. Th. XX), c. 1. 32) Cod. *Cavetur decessione.* 33) c. 2 (C. Th. c. 3) eod. 34) Tit. XIX s. XX (C. Th. XXI), c. 1. 35) Tit. XX s. XXI (C. Th. XXII), c. 1. 36) c. 2 eod. 37) c. 3 eod. 38) c. 4 eod. 39) c. 5 eod. 40) c. 6 eod. 41) Tit. XXI s. XXII (C. Th. XXIII), c. 1. Ceterum cf. quae a me de his Summariis dicta sunt in libro: Zeitschr. f. gesch. Rechtsw. T. VIII, p. 361—367, ubi dedi ex Novellis alterum specimen maxime memorabile.

LEX ROM. VISIG.

Tit. I. De Cretione vol Bonorum Possessione[1]).

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad Senatum. Post alia:* Patrem aliqua ex parte minorem esse matribus, non sinemus. Nam cum etiam infantis filii morientis mater bonorum solatia consequatur, cur de setate eius pater graves patiatur tendiculas, non videmus; et cum legitima successio non modo in matre, verum etiam in successoribus longius constitutis non bonorum possessionis petitionem, non cretionis solennitatem cogitur custodire, qualicunque contenta aditae vel adeundae hereditatis indicio, quanto magis pater talibus est vinculis exuendus? Atque ideo hac oratione sancimus, ut pater etiam infantis filii successionem, sive ille matre eius moriente adeundae hereditatis vel petendae bonorum possessionis fuerit exsecutus officium, sive ista neglexerit, morienti filio infanti in qualibet aetate sine ambiguitate succedat. *Dat. VIII. Id. Novemb. Ravennae, DD. NN. Theodosio XII. et Valentiniano II. AA. Coss.* (426.)

Interpretatio. *Cretio et bonorum possessio antiquo iure a praetoribus petebatur: quod explanari opus non est, quia legibus utrumque sublatum est. Et ideo infans, licet loqui non possit, tamen hereditatem sibi debitam capit, cui morienti pater aut is, qui proximus fuerit, ex lege succedit.*

1) Tit I. C. Th. *Tit.?* — c. 1. Integre cum interpretatione exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—19, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 25, 28, 36, 40, 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in cod. 37; solus textus in codd. 26, 27, 29, 32—34, 38, 39, 42, 44; sola interpr. in cod. 15.

AEG.

Tit. I. De Decretione[1]) Vel Bonorum Possessione.

Hoc est, quod infans, licet loqui non possit, tamen hereditatem sibi debitam capit, cui morienti pater aut[2]) qui proximior fuerit, succedat.

1) β *de Concretione.* 2) γ om. *pater aut.*

EPIT. LONGOBARD.

I. De Crecione Vel Bonorum Possessione[1]).

Impr. Theudosius. Data VII. Id. Nov. Si mortuo patre talis eius infans remanserit, qui adhuc loqui non possit, ipse infans inter suus heredes in omnibus in hereditatem parentum suorum succedit.

1) Pip. *De credicione — possessionum.* Canc. *De credicionem et bonorum possessionem* et infra *parentorum.*

BREVIARIUM MONACHI.	EPIT. COD. REG. PAR. SUPPL. LAT. 215.	EPIT. GUELFERBYT.	EPIT. COD. LUGD. 303.
De Cretione Vel Bonorum Possessione I.	**De Crecione Vel Bonorum Possessione.**	**De Cricione Vel Bonorum Possessionem I.**	**Tit. I. De Cretione Vel Bonorum Possessione.**
Cretio et[1]) bonorum possessio antiquo iure a praetoribus petebatur. Modo etiam, etsi infans loqui non potest, tamen hereditatem sibi debitam capit, cui morienti pater, aut is[2]), qui proximus fuerit, in lege succedat. *Dat. VI. Id. Nov̄. Theod̄. et Valent. aā. Coss.*[3])	*Imp̄. Gratianus Valentinianus et theū. aāa. ad Cliarcū ppō.* Hoc est, quod infans, quamlibet parvolus, heres succedit, et si mortuus fuerit, patri moritur, aut si pater non fuerit, propinquis heredibus.	Id est infanti, qui fari non potest, morienti pater in hereditatem succedit.	*Lex I.* Ut infans, etiamsi loqui non possit, quod hereditatem sibi debitam capere debeat et quod pater aut is, qui proximus sit, si mortuus fuerit, lege succedere ei debeat.

1) 4419 *vel.* 2) 4419 *auctis;* rell. *his.* 3) Ex cod. Phill.

LEGUM NOVELLARUM D. VALENTINIANI A. LIBER*).

Tit. I.[1]) De Fructibus Inter Maritum et Uxorem Expensis Filiis Vel Heredibus Minime Imputandis.

[2]) *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Albino II. Pf. P.* Auctoritatis suae memorem amplissimum senatum gratanter agnovimus, cuius consilium improbis rebus semper occurrit. Hinc est, quod nuper illustribus ac sublimibus viris, quos evocari ad sacratissimum comitatum utilitas publicae necessitatis exegit, nobis suggerenda mandavit, ne abhorrenda usurpatio ab omni conversatione honesta vires diutius obtineret.

§. 1. Comperimus enim, quasdam post maritorum obitum filios suos proposita indecora actione nudasse, cum ab his patrimonii sui fructus quaererent, quos utique stante matrimonio in illa aequalitate vivendi in commune consumptos convenit aestimari, quorumque ratiocinium perplexum atque confusum ad veritatis fidem discuti posse non credimus. Cumque illud frequentius noverimus accidere, ut maiores expensas flagitet matronalis ornatus, et cum nunquam viri post uxorum obitum huiusmodi aliquid credant communibus filiis opponendum, durum est, mulíebri tantum licentiae ista permitti.

§. 2. Et ideo, Albine, parens karissime a. a., illustris ac praecelsa auctoritas tua hac edictali sciat nos lege sanxisse, ne de coniugii copula eorum alter superstes defuncti heredes super hac repetitione redituum aestimet lite pulsandos. Hac enim conditione et uxores teneri volumus et maritos. Sive enim intercesserit dos, seu oblata non fuerit, omne iurgium huiusce repetitionis et ratiocinii conticescat.

§. 3. Hanc autem legem utilitati et concordiae humani generis profuturam edictis per provincias propositis amplitudo tua in omnium notitiam faciet pervenire. *Dat. III. Id. Sept. Rav., D. Theod. A. XVIII. et Albino V. C. Coss.* (444.)

Interpretatio. *Si vir uxore superstite moriatur, fructus, quos constante coniugio constat expensos, nullam postea a communibus filiis seu ab heredibus mater repetendi habeat facultatem. Quod et si uxor vivo marito decesserit, maritum praecipit eadem lege constringi, ut et ipse a filiis vel heredibus uxoris de ipsis fructibus, qui in commune expensi sunt, penitus nihil requirat.*

*) Ita Sich. et multi codd. Alii *Incipiunt Tituli D. Valentiniani A.* 1) Tit. I. Nov. Val. Tit. XV. 2) Omnia praeter interpr. des. in codd. 45, 47; integra cum interpr. est in codd. 6 — 8, 10, 13 — 18, 20, 21; inscr. et textus des. in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus in codd. 27 — 29, 32 — 34, 36, 38 — 40, 42 — 44.

INCIPIUNT TITULI LEGUM NOVELLARUM DIVI VALENTINIANI AUGUSTI.

Tit. I. De Fructibus Inter Maritum Et Uxorem Stante Coniugio Expensis.

Uno ex his defuncto nec a filiis nec ab aliis heredibus requirendum.

EPIT. LONGOBARD.	BREVIARIUM MONACHI.	EPIT. GUELFERBYT.	EPIT. COD. LUGD. 303.
DE LIBRO XVIII[1]). INCIPIT NOVELLA DIVI VALENTINIANI[2]). **I. De Fructibus Inter Maritum et Uxorem Spensis.** *Dat. IIII.[3]) Id. Sept. Interpr.* Quicunque homo ingenuus si uxorem suam supervixerit aut uxor maritum quicquid[4]) de mobilia habuerint, et commune voluntate[5]) expenderint, excepto de terra aut de mancipia anteponimus. Nam de mobilia fructibus liberam habeant[6]) potestatem, nec hoc sui heredes postea requirere non debeant[7]).	**INCIP̄ NOVELLARŪ DIVI VALENTINIANI AUGUSTI[1]).** **I. De Fructibus Inter Maritum Et Uxorem Et Expensis Heredibus Non Quaerendum[2]).** *Theod. et Valent.* Expensas, quas vir cum uxore manente coniugio fecerit et uxor ex his decesserit, ei qui superstes fuerit, ipsas expensas vel fructus a filiis communibus vel ab heredibus non quaerantur, quos parentes eorum consumpserunt. *Dat. VII. Id. Sep. Theod. A. XVII. Albino V. C. Cons.*[3])	**EXPLIC. NOVEL. LIB. I. INCP̄T II. DE FRUCTIBUS** **I. inter virum et uxorem expensis filiis vel heredibus minimes inpotandis[1]).**	**INCIP. NOVELLAE D. VALENTINIANI AUG.** **I. De Fructibus etc.[1])** Ut si vir superstite uxore moriatur vel mulier superstite viro, quod a communibus filiis vel heredibus neuter eorum debeat fructus requirere quos ante coniuges constat expensas.
1) H. e. totius Br. Al. Sequitur titulorum index. 2) Canc. *Di. VII. Valentin.* Rell. *Divii.* S. Gall. *Valentini.* 3) Canc. *VIII.* 4) Canc. *quodquod.* 5) Canc. *voluntatem,* S. Gall. *communem voluntatem* et uterque *expendiderint.* Piper. add. *et.* 6) Canc. *libera habent.* 7) Piper. *debent.*	1) Sequitur titulorum index. 2) Ita 4419. 4403b *q̄rentibus.* Ex Phill. addidit *Theod. et Valent.* 3) Ex cod. Phill.	1) Accurate edidi codicem. Sequitur *II. De Manecheis,* rell. omm.	1) Ut Br. Al.

LEX ROM. VISIG.

INCIPIT LIBER GAII.

Tit. I. Gaius Institutionum libro primo dicit[1]), omnes homines aut liberos esse aut servos. Sed ex his ipsis, qui liberi sunt, alios esse ingenuos, alios libertinos. Ingenuos, qui ingenui nati sunt: libertinos, qui pro iusta servitute manumissi liberi fiunt. Ingenuorum omnium unus status est. Libertorum vero ideo non unus est, quia tria sunt genera libertatum: quia liberti aut cives Romani sunt, aut Latini, aut deditícii. Tamen, qui cives Romani sint, qui Latini, qui dediticii, breviter explanandum est.

§. 1. Cives Romani sunt, qui his tribus modis, id est testamento, aut in Ecclesia, aut ante Consulem fuerint manumissi.

§. 2. Latini sunt, qui aut per epistolam, aut inter amicos, aut convivii adhibitione manumittuntur.

§. 3. Dediticii vero sunt, qui post admissa crimina suppliciis subditi et publice pro criminibus caesi sunt: aut in quorum facie vel corpore quaecunque indicia aut igne aut ferro impressa sunt et ita impressa sunt, ut deleri non possint; hi si manumissi fuerint, dediticii appellantur.

1) Cod. Mon. sec. Haub. *Gai. Institutionum Liber Primus de porsonis*, sed ni fallor hic ita incipit: *Gai Institutionum Lib. primus dicit.* Phill. 1761 *Incp Titi* (h. e. *tituli*) *Gai. Gaius Institutionum libro primo dicit.* Reg. Par. 4403, 4404 *Incipit Lib. Gaius I. Tit. Institutionum libro primo dicit.* Reg. Par. 4405 *Incipit Titi Gai Tit. Gai. Institutionum Lib. I dicit.* Similiter Reg. Par. Suppl. Lat. 398 (Sorbon. 335) *Incipit Titi Gaii Titii Gaius Institutionum Liber Primus dicit.* Aurel. *Incipit Lib. Gai. I. Tit. Gaius Institutionum de Liberis aut servis. Omnes homines* etc. Montispes H. 84 *Incipiunt Capitula Gai Institutionibus Lib. I.* (sequitur index titulorum) *Incipit Liber Legum Gai Primus De Institutionibus Omnes.* Vatic. Reg. Suec. 1128 *Incipit Liber Titi Gai. Gaius Institutionum Liber Primus dicit.* Goth. *Incipiunt tituli Gagi. Gaius de Institutionum libri primi dicit.* Ottob. 2225 *Incipit Liber Legum Gagi, cuius Institutio Libro Primo dicit. Tituli Institutionum Cai Lib.* (sequuntur tituli) *Finiunt tituli Gai. Gaius. Institutionum Liber Primus. De Statu hominum* (antiquitus scriptum erat *De Liberis*). *Omnes* etc. Reg. Par. 4697, Kelleri cod. *Incp. Gaius Liber I. I. De Libertatibus servorum. Omnes* etc. S. Gall. 731 *Incip. Lib. Gaius. II. De Stitutionem Liber I.* Reg. Par. 4409, Bern. Vat. Reg. Suec. 1048 *Incipit Liber Gai. De Liberis Gaius Institutianum Lib. Primo Dicit.* Lugd. Bat. 47 *Tituli Legum Gagi* (sequitur titulorum index) *Gaius Constitutionum Liber Primus.* Sav. *Incipit Gai. Institucionum Lib. I. Dicit.* Berol. *Incipit Gaius Institutionum Liber Primus Dicit.* (sequitur index titulorum). *Expliciunt Capitula. De Libertatibus Servorum. Omnes* etc. Fuld. *Incipiunt Liber Gaius. Omnes* etc. Montispes. H. 136 *Incpt. Lib. Tituli Gai. Institutionū De Numero Servorum Testamentorum Manumittendorum Gaius Institutionum libro primo dicit.* Idem codex in indice titulorum *Incipiunt Capitula Gai. Gaius Institutionum Liber Primus dicit, quod omnibus liceat manumittere et quod XIIII annorum testari possint manumittere non possint et de statu ingenuorum et libertorum.* Reg. Par. Suppl. Lat. 65 *Incp Lib. Gai. Caius Institutionum Liber Primus dicit.* Reg. Par. 4411 *Incipit Gaii Liber Primus Gaius Constitutianum Liber dicit.* Reg. Par. 4412 *Incipit Gaius Institutionum Omnes* etc. Reg. Par. 4413 *Gaius Institutionum Liber I. Omnes* etc. Reg. Par. 4414 *Incipit Lib. Gai. De Ingenuis Natis hac libertus idem civibus Romanis Latinis et Dediciis Et Institutis. Omnes* etc. Similiter Reg. Par. 4415 *Incipit Gai Lib. I. de Ingenuis Natis hac Libertis Factis Ide Civibus Romanis Latinis Et Deditiis. Omnes* etc. Vat. Reg. Suec. 1023, Ambros. *Incipit Gaius. Institutionum Liber I. I Dicit de Libertatibus servorum. Omnes* etc. De edd. cf. Haub. in Iure Civ. Anteiust. p. 187 et Corpus Iuris Rom. Anteiust. Bonnae 1835. 4. Fasc. I. Par. alt. col. 9. Ex iis, quae attuli, constat, primi tituli rubricam incertam esse, quare eam duxi omittendam esse.

AEG.

INCIPIT GAI IURISCONSULTI LIBER PRIMUS[1]).

De Libertatibus servorum.

Omnes homines aut liberos esse aut servos. Ingenuos[2]), qui ingenui nati sunt; libertinos, qui pro iusta servitute manumissi liberi fiunt. Libertorum vero tria sunt genera, aut cives Romani sunt, aut latini, aut dediticii[3]).

1) *γ*, *δ*, e om. *Iurisconsulti*, alii *Gai Iurisc.*
2) Nonn. codd. *ingenui.*
3) Om. §. 1 — 3.

EPIT. LONGOBARD.

CAPITULA DE LIBRO XXII[1]).

INCIPIT LIBER GAGII.[2])

Intp. Ingenuorum status unus[3]) est, nam libertorum vero tres genera sunt. Ingenui vero sunt, qui de ingenuos parentes nascuntur; liberti vero[4]) sunt, sicut iam diximus, trea genera, hoc est cives romani[5]) et latini et devicicii[6]).

§. 1. Cives romani ingenui per tres modis facere potest, id est per testamentum, alium vero in ecclesia ante plebem*), tertia vero ante principem.

§. 2. Latino ingenuo[7]) per tres modos facere potest, id est per minutas cartas; alia est ante amicos; tertia est, si eum in convivio suo liberum[8]) dimittit.

§. 3. Dedicicius[9]) vero libertus per tres modis facere potest; id est si quicunque servus in culpa ceciderit et pro ipsa culpa multas penas reciperit, postea vero pro ipsas penas dominus eius pro sua mercede ingenuum eum esse dimittere debet. Alia est, si dominus suus ei de ferro calido[10]) qualecunque nota in suo membro fecerit quam non posset delere; tertia est, si per qualemcunque caussam dominus suus ei[11]) tale signum in suo corpore miserit quod[12]) semper parere possit.

1) Sequitur index titulorum, quorum primus *De generibus ingenuorum vel libertorum.* 2) Piper. *Gā. II.* 3) Canc. *statum unum.* 4) Canc. om. *vero.* 5) Canc. *cive romanum.* 6) Leg. *dediticii.* *) Car. de Savigny l. c. T. I, p. 393, not. 279 (ed. I.); p. 457, not. *b* (ed. II.). 7) Canc. add. *vero.* 8) Canc. *libertum* et om. *suo.* 9) Canc. *Didicius.* S. Gall. *dedicius.* 10) Piper. *caldo.* Mox Canc. *quem.* 11) Canc. *et.* 12) Pip. *qui.*

BREVIARIUM MONACHI.	EPIT. COD. REG. PAR. SUPPL. LAT. 215.	EPIT. GUELFERBYT.	EPIT. COD. SELDENI*).
INCIPIT LIB. I. GAI EX CORPORE THEODOSIANI.	**INCIPIT LIBER GAI FELICITER.**	**[1]) INCIPIT GAI** **De Tribus Generibus Libertatum Et Quorum Manumissio Non Valet: Qua[2]) Etatem Quis Testamentum Facere Potest.**	**INCIPIUNT CAPITULA LIB. I. GAI.** **De Libertatibus Servorum I.**
I. Quod omnibus non liceat manumittere et de statu ingenuorum et libertinorum. Omnes homines aut liberos esse aut servos. Sed ex his ipsis, qui liberi sunt, alios esse ingenuos, alios libertinos. Ingenuos, qui ingenui nati sunt; libertinos, qui manumissi sunt[1]). Ingenuorum omnium unus status est. Libertinorum tria sunt genera:	Omnes homines aut liberos esse aut servos.	Ingenuorum omnium status unus est, libertorum non est[3]), quia trea genera sunt.	Omnes homines aut liberos esse aut servos, sed ex his ipsis, qui liberi sunt, alios ingenuos, alios libertinos. Ingenuos, qui de ingenuis nati sunt, libertinos, qui pro iusta servitute manumissi liberi fiunt. Ingenuorum omnium unus status est. Libertorum vero ideo non unus est, quia tria sunt genera libertatum, quia liberti aut cives romani sunt, aut latini sunt aut dediticii.
§. 1. aut cives romani sunt his tribus modis, id est testamento aut in ecclesia aut ante consulem fuerint manumissi.	§. 1. Cives romani sunt, qui tribus modis, id est testamento aut in ecclesia aut ante consulem fuerint manumissi.	§. 1. Cives[4]) romani, qui per testamentum aut in eclesia aut per consulem manumittuntur.	§. 1. Cives romani sunt his tribus modis, id est testamento aut in ecclesia aut ante consulem manumissi.
§. 2. Latini sunt, qui aut per epistolam aut inter amicos aut convivii adhibitione manumittuntur.	§. 2. Latini qui conviviae adhibitione manumittuntur.	§. 2. Latini, qui per epistolam aut inter amicus aut in convivium adhybeti[5]).	§. 2. Latini qui aut per epistolam aut inter amicos aut convivii adhibitione manumittuntur.
§. 3. Dediticii sunt, qui post admissa crimina publice caesi sunt, aut in quorum corpore[2]) indicia aut igne aut ferro impressa sunt, ut deleri non possint. Hi si manumissi fuerint, dediticii appellantur.	§. 3. Dediticii, qui pro criminibus caesi aut in eorum facie vel corpore quaecunque indicia aut igne aut ferro impressa sunt.	§. 3. Dediticii vero, qui criminosi aut p̀nutati[6]) fuerint, si manumittuntur.	§. 3. Dediticii, qui post admissa crimina suppliciis publice subditi sunt, in quorum facie aut corpore quaecunque indicia aut igne aut ferro impressa sunt indelebiliter. Hi manumissi dediticii vocantur.

Breviarium Monachi:

1) Par. 4403 b *fiunt.*
2) Par. 4419 *quorum corporibus.*

Epit. Guelferbyt.:

1) Antecedit Paullus. Cf. Spangenb. in libro: Zeitschr. f. gesch. Rechtsw. T. V, p. 307. 2) Sp. *manumissio nuda quae.* 3) Sp. *status unde.* 4) Sp. *liveri.* 5) Sp. *adhibent.* 6) Sp. *pernutati.*

Epit. Cod. Seldeni:

*) Car. de Savigny l. c. p. 60 (ed. I.), p. 61 (ed. II.).

P A U L L U S (*Lib. V.*).

Tit. XXXVIII. Post Provocationem Quid Observandum Sit.

§. 1. Quoties possessor appellat, fructus medii temporis deponi convenit. Quodsi petitor provocet, fructus in caussa depositi esse non possunt, nec recte eorum nomine satisdatio postulatur.

INTERPRETATIO. *Quoties post auditam caussam iudici possessor appellat, fructus possessionis, de qua agitur, dum secundae audientiae eventus in dubio est, merito sequestrantur; nam si petitor appellaverit, hoc ab eo non potest postulari; quia non potest sequestrare, quod non habet.*

§. 2. Si propter praedia urbana vel mancipia appelletur, pensiones eorum vel mercedes, vecturae etiam, si de navi agatur, deponi solent.

Tit. XXXIX. De Meritis Appellationum.

§. 1. Omnimodo ponendum est, ut, quoties iniusta appellatio pronuntiatur, sumptus, quos, dum sequeretur adversarius, impendit, reddere cogatur, non simplos, sed quadruplos.

INTERPRETATIO. *Si quando cuiuscunque appellatio iniusta pronuntiatur, sumptus, quos, dum sequeretur, adversarium suum compulit sustinere, non in simplum, sed in quadruplum ei reformare cogetur.*

IULII PAULLI SENTENTIARUM[1]) LIBER V. EXPLICIT.

INCIPIT CODICIS GREGORIANI LIBER I.[2])

Tit. I. De Transactionibus.

1. *Imp. Gordianus A. Licinio Timotheo, Evocato.* Transactionis placitum ab eo interpositum, cui caussae actionem, non decisionem litis mandasti, nihil petitioni tuae derogavit. *PP. X. Kal. Ian. Pio et Pontiano Coss.*

INTERPRETATIO. *Si quis per mandatum procurator litis fuerit institutus et de compositione caussae in ipso mandato nihil continetur adscriptum, litigare potest, componere penitus non praesumat. Quod si composuerit, non valebit.*

Tit. XXXVIII. Paul. *Tit. XXXVI.* Ad interpr. §. 1 et §. 2 cf. Coll. Can. Anon. saec. XI. Ivo, Decr. V, 284 et Pann. L. IV. f. 102. §. 1. Omnia des. in cod. 49; sola sententia deest in codd. 24, 26, 30, 33, 34, 37, 46. . In cod. 18 Interpr. pro sententia habetur. Cum v. *postulatur* desin. cod. 7. — §. 2 in codd. 17, 18 habetur pro interpr.

Tit. XXXIX. Paul. *Tit. XXXVII.* Form. Sirm. C. 29. Coll. Can. Anon. saec. XI. Ivo, Decr. V, 285 et Pann. IV. f. 102. Grat. Decr. can. II, qu. 6, c. 27. Habetur etiam in codd. Reg. Par. 4286 et 4377, quibus continetur Pannorm. in compendium redacta. §. 1. Sola interpr. om. sententia legitur in codd. 24, 26, 30, 37, 45, 46. Sententia cum interpr. conflata est in codd. 21, 36, 40, etsi in cod. 21 interpr. sequitur.

Tit. I. C. Gr. *Tit. XI. c. 2.* Integra cum interpr. est in codd. 9—12, 14, 16—21, 26, 27, 29, 31—35; in codd. 24, 31 exc. inscr. et textus; in codd. 28, 30, 36—38, 40, 42, 43 solus textus, qui in cod. 21 marg. inf. ex cod. Argent. adscr. est. In cod. 49 est particula tantum textus.

1) Nonn. om. *Iulii;* alii add. *ad Filium* post *Sent.*

2) In multis codicibus, deletis librorum numeris tituli continuo numerantur a primo usque ad tertium decimum.

Tit. XXXVIII. Post Provocationem Quid Observandum Est.

§. 2[1]).

Tit. XXXIX. De Meritis Appellationum.

Si quando cuiuscunque iniusta appellatio comprobatur, sumptus quos post appellationem adversarium suum compulit sustinere, non in simplum ei, sed in quadruplum reformare cogetur.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI GREGORIANI[2]).

Tit. I. De Transactionibus.

Si quis per mandatum procurator litis fuerit institutus, litigare quidem potest, componere penitus non praesumat. Quod si composuerit, non valebit.

1) §. 1 deest. §phum 2 epitomator non mutavit.

2) Nonn. codd. *Incipit Liber Gregoriani* aut *I. G. Liber I.*

BREVIARIUM MONACHI.

XXXVIII. Post Provocationem Quid Observandum Est.

§. 1 [1]).

§. 2 [2]).

XXXVIIII. De Iniusta Interpellatione.

§. 1. Omnimodo puniendum est, si quando cuiuscunque iniusta appellatio comprobatur, sumptus, quos per appellationem adversarium suum compulit sustinere, non in simplum, sed in quadruplum ei reformare cogitur.

EXPLICIT LIBER V. PAULI. INCIPIT LIBER GREGORIANI [3]).

I. De Translationibus.

Imp. Gordianus Licinio Timotheo [4]).

1) Habetur sola sententiae interpretatio. 2) Ut L. R. Visig. 3) Sequitur index titulorum. 4) Sequitur interpretatio. Phill. 1735 *Licinio de procuratore.*

EPIT. GUELFERBYT.

XXXVIII. Post Provocationem Quid Observandum. tL·I.\·V.

Quid de fructus agatur dum causam iteratur nam si petitur apellaverit non potest ab eo inpetrari quia non potest sequestrari quod non abuit. Si prediator bona vel mancipia apelletur deponi potest.

XXXVIIII. De Meritis Apellacionum. tL·IIII\·XVI.

Si apellacio iniusta probatur sumptus quadruplus reddere conpellitur [1]).

EXPL. PAULUS.

INCPT LIB. GREGORIANI [2]).

De Transaccionibus. tL·III\·XIII·I [3]).

Procurator lites si ei qd. [4]) mandatum non est composuerit non valebit.

1) Sequitur Gaius et post Gaium C. Greg. 2) Spangenb. l. c. p. 308. 3) Sp. XIIII. I. De signis illis in edit. Br. Al. 4) Litera *d* in codice habet lineam transiectam. Sp. *quid.*

EPIT. COD. SELDENI.

Tit. XXXVIII. Post Provocationem Quid Observandum Est.

§. 1. Quotiens possessor appellat fructus medii temporis ad secundam audientiam deponi convenit. Nam si petitor appellaverit, hoc ab eo non potest postulari, quia non potest sequestrare, quod non habet.

§. 2 [1]).

Tit. XXXVIIII. De Meritis Appellationum.

Si quando cuiuscunque iniusta appellatio comprobatur, sumptus quos pro appellatione compulit adversarium suum sustinere, non in simplum sed in quadruplum ei reformare cogitur [2]).

1) Ut L. R. Visig., sed om. *vecturae.* 2) C. Gr. deest.

LIPSIAE,
EX OFFICINA B. G. TEUBNERI.

IMPPP UALENT THEUD ET ARCAD AAA CUSTENTIO · · O BI
TISSIMUM CONSTITUANTUR DEFENSORES QUOS DECERNENS

Quat. I Fol. 5ᵃ — *Intersunt XIV versus.*

PERICULIS UI NESEIA LATRONUM FERUET INSANIA PROBA
TISSIMI MORE ET ARTISTRICTISSIMI DEFENSORES AD SINIDIS
CIPLINAE

LIB III

DEBET POST DEFINITIONEM MINIRA BIENNIUM NUB
TIAS CELEBRARE · QUOD SI TARDITATEM PER NEGLEGENTIA

Quat. VIII Fol. 1ᵃ — *Intersunt XXII versus.*

RERUM DOMINIUM TRANSFERATUR
DAT ID IUL CONSTANTIP ACCEP XIIII KAL MAI

APERTE EUIDENTER EXCLUSIT EXTREMA
PARS LEGIS IDEO NON HABETUR EXPOSITA

Quat. IX Fol. 5ᵇ — *Intersunt XXIII versus.*

IMPPP UALENTIN UALENS ET GRAT AAA
AD AMPELIUM PU PLACUIT MANENTI
BUS CUNCTIS QUAE DE NATURALIBUS

ET PASTORES ANSERUM UOLUNTATIS EST PRAESTIO
INTERP NON EGET

Quat. XI Fol. 5ᵃ — *Intersunt XXII versus.*

MULIERL ITIORQUE EFFICIT URUELUT PECULIUM CONCAE
SITULISTEMBUBRIDESTINCUENTUM ETUASAINQUIBUS

Codex Monacensis.

XXXIIII. De poenis appellationum

Omnimodo condemnandus est qui quoque sit iniuste appellasse pronuntiatus sumptus quos dum sequitur adversarius in profectione fecerit reddere cogatur non simplos sed quadruplos.

Si quando ab cuiuscumque iniuste appellasse comprobatur sumptus quos post appellationem adversarius fecerit compulsus est non plum... sed in quadruplum restituere cogendus est.

Iulii Pauli Sententiarum ad filium explicit lib. V. feliciter.

Codex Phillipps.

IUSTA RATIONE PROPONI

XI. TIT. UTRUM

Impp. Arcad. et Honor. AA. Vicentio p. f. Galliarum post alia. Si coloni quos bona fide quisque possedit ad alios fuga e uitio transeunt eis necessitate condicionis propriae declinare temptauerint bonae fidei possessori primum oportet et celeri reformatione succurri hanc causam originis et proprietatis agitari non expectatis temporibus nec denuntiationis sollemni locum in his negotiis non habebunt et cetera. Dat. V. id. iul. as mediol. Stilicone et Aureliano conss.

Interp.

END OF
TITLE